

A hiteles költő: Buda Ferenc köszöntése

A *hiteles költő* – mondják azok, akik Buda Ferenc költészetét akár valamennyire is ismerik. Így voltam vele én is, amikor 1982-ben egy egri Forrás-esten először hallottam tőle a verseit, azonnal hitelesnek éreztem a verseket is, s azt is, ahogyan mondta őket. Nem vagyok másképpen vele harminchárom évnyi – talán mondhatom – barátság után sem. A Forrás szerkesztőségében együtt dolgozunk, életünk egyik része közös munkában telik el, a magyar költők közül talán őt hallottam legtöbbet verset mondani, meglehet vele beszélgettem a legtöbbet, utaztunk is együtt eleget, egyszer egészen Közép-Ázsiáig, s ha rá gondolok, akkor most is a tőle hallottak, az általa mondottak hitelessége idéződik fel bennem.

Mi is ez a hitelesség, ezen gondolkodom vele kapcsolatban a legtöbbet. Miből fakad? Természetesen a művészi-esztétikai minőségből, de más tényezők is közrejátszhatnak ebben. Verseit a végsőkéig lecsupaszítja, eltűnik róluk mindaz, ami fölösleges, hatásuknak ez az egyik titka, a fölöslegesség tagadása. Másképpen: a született természetesség.

A másik lehetséges magyarázat a hitelesség vonatkozásában az, hogy nemcsak személyessé formálja az általa feltárt-megélt világot, hanem azzal, hogy mindig számvető helyzetben szólal meg, a versek érvényességét is elmélyíti. Műfordításaira is jellemző ez, akkor, amikor Egerben megismertem, egyik mari műfordítását mondta el, önvallomás volt ez is:

Tett engem apám tuskóra, mondván:

„Tuskó égtével égjen meg ő is!”

Tett engem anyám folyóba, mondván:

„Folyóvíz folytával folyják el ő is!”

Tett engem ángyom tornác elébe:

„Kijövök, bejárók rúgják föl!” – mondta.

Tett engem bátyám asztal elébe:

„Hadd lesse, mások hogy esznek!” – mondta.

Tuskó elégett – én meg nem égtem,

Folyóvíz sodra dehogy sodort el,

Kijövök, bejárók belém nem rúgtak,

Falnom bár nincs mit, nem haltam éhen!

Buda Ferenc november 3-án született. 1936. november 3-án, azon az éjszakán, amelyiken Kosztolányi Dezső meghalt. Szinte napra pontosan húszéves volt, amikor az 1956-os forradalmat az orosz tankok eltaposták. „1956-ban voltunk húszévesek. A harmadik félévet jártam a debreceni egyetemen. Néhány vers miatt perbe fogtak, egy esztendőre ítélték el, ezt letöltöttem. Fiatal voltam, erős, a börtönnel nem tört bennem ketté semmi, de újra kellett kezdenem mindent” – mondta erről. Ötvenhat emléke végigkíséri a pályáján, Állampusztán kötetterjedelmű ciklust írt, ötvenhat emléke vagy az emlék ébrentartása más verseit is meghatározta, ahogy az életútját is a félbehagyott, s csak később elvégzett egyetemen, az útkeresésekkel, a kései letelepedéssel Kecskeméten, az állandó szembenállással.

Kényszerek, gondok, vállalások az egyik oldalon – a másikon viszont ott volt-van az ezekből való kilépés vágya is. A *Zöld ág* című versében olvasom: *Szárnyon szállani? / Merre? / Hová? / Fát vágok begyújtani, / itt a tél nemsoká.* A repülés vágya egyik haikujában is feltűnik: *Repülni – hová? / Riadt madár kuporog / repedt tojáson.* A kilépésnek ez a vágya mintha a Kosztolányi-hagyományra utalna vissza, ezt erősíti a *Lennék kisgyermek* című versben felszakadó vágy is:

Valami mégis megszakadt félbe.

Egy évben egyszer játszani kéne. –

Szánkázni télben, fürödni nyáron,
Csücsülni hajlós cseresznye ágon.

Leggyakrabban használt kifejezése, „kulcsszava” a *szív*. Nem pusztán a szerelem kifejezőjeként, abban is természetesen, gondoljunk a *Ne rejtőzz el* példájára (*Benn zörömbölsz a szívemben, / s elsimulsz a tenyeremben*), de más vonatkozásban is, Buda Ferenc a teljes emberség vállalásaként használja ezt a kifejezést. Két példát említek: *Emlékezéssel szívig megrakodva / a kinti gerlezugást hallgatom; Hó hull hazámra, / bokáig, térdig, övig / szívig fölértő*. A szív jelentette teljességgel szemben a művi világ képviselőjeként pedig feltűnik a műszív: *Műkö. Műselyem: / Műszív. Műméz. Művirág. / Műtét és műtett*.

Nagyobb kompozíciói, így a *Tanya-hazám* című verse, az *Árvaföld* című vers, aztán a *Himnusz haza* a tájhoz kötődnek. Mégsem csak „tájversekről” van szó, másról is: a *Tanya-hazám* a tájban élő emberekről beszél, az *Árvaföld* az elbizonytalanodásról, a *Himnusz haza* a történelemtől. S közben képek, kijelentések. Kettőt idézek csak, mindkettőt a *Tanya-hazám*ból. *Szótlan föld, mindent kibírsz, hangzik a vers „összefoglalója”*. A másik idézendő kép: *Kishúgom, vérrel beszöktetett / kökénybokor/ mi lesz velünk? / Mi vész el velünk*. Ezzel eljutottunk a kérdésekhez.

Sokáig azt gondoltam, hogy verseinek hitelessége keménységükből, szikárságukból fakad. A kemény kijelentésekből, a vállalásokból, az azonosulásokból. Azonos a verseivel, de most már látom, hogy a vállalások és az azonosulások mögött nagy küzdelmek zajlanak. A kijelentések mögött tűnődéseket és kételyeket találunk. A magyar költők közül talán Buda Ferenc verseiben találjuk a legtöbb kérdést. Egyszer rákérdeztem erre. Ahogy mondta, egyszerű kérdések ezek: *Ki látogat meg tarló arcú öreg? Vagy: kié a nyűg? kié a konc? Vagy: Ki úzi el az ördögöt? Vagy: kell rá hitel? van rá hitel? ki dönti el? mi dönti el?*

Ezek után lássunk még néhány éles, a jelenségek közepébe hatoló kérdést: *A szó magában mit ér?; Szó, szó, de mit ér?; Mit sző a pók, miféle szálát, / hogy az a siring szétszakíthatatlan?; Ki válaszol? / Ki válaszol nekem;; Nyár lett a tél? Tél lesz a nyár?*

Buda Ferenc korábbi teljesen zárt, társadalmi kérdésekre hangolt, feszültségektől terhes versvilága nyitottabbá vált, a keserűség mellett ott van benne a játékosság is, az ironia, néha a derű is fölsejlik. Új formák keresése jellemzi, így jelentek meg a már említett haikuk és anagrammák, versvilágának egésze jóval összetettebbé vált a korábbiakhoz képest, néha pedig a teljes élmény fedezetével megjelenik nála a dal, ismét csak a dal, azzal a tisztasággal, mint ötven évvel ezelőtt, a *Ne rejtőzz el* és a *Szürkeszemű* írásakor: „*Gömbre írt szívárvány – / Egykor az valék: / Isten szalmaszálán / Szappanbuborék.*”

Füzi László